

Sagbladet

Hvem eier arkivene?

Av Trygve Fosnes

Funnet av Quislings etterlatte private dokumenter og papirer, og funnet av de bortkomne NS-dokumentene, og alt det oppstyr dette har ført med seg, gjør at det kan være av interesse å se nærmere på eierforholdet til disse sørgelige etterlatenskapene fra krigens tid. Dette spørsmålet synes heller ikke tidligere å ha vært ofret en tanke. Det er derfor ikke rart at eierforholdet er mer enn uklart.

Når det gjelder disse arkivalier er det nødvendig å skille mellom fire ulike grupper. Det kan bli spørsmål om ulike løsninger alt etter hvilken gruppe de tilhører.

Det er for de første de private arkivene til det enkelte NS-medlem. Det må ses på som vedkommendes private eiendom slik som Quislings etterlatte papirer. Så fremt disse ikke er inndratt ved dom eller vedtatt forelegg, må disse i dag anses som vedkommendes, eller arvingenes eiendom, selv om de skulle befinne seg i et eller annet offentlig arkiv, f.eks. i dokumentene i en straffesak. Det følger av at når en straffesak er endelig avgjort, så skal alt som ikke er inndratt tilbakeleveres eieren.

For det andre gjelder arkivene til de «norske» NS-myndigheter, f.eks. «ministersident» Quislings arkiv. Det må i likhet med arkivene til alle andre norske myndigheter fra okkupasjonstida anses som en del av arkivene til den offentlige forvaltning, og dermed offentlig eiendom. Det gjelder bl.a. arkivene til det «norske» statspolit.

For det tredje er det arkivene til alle tyske okkupasjonsmyndigheter. De reiser heller ingen spørsmål. Rådigheten til disse gikk over til seierherrene.

En utstrekning disse fins i Norge er det blitt gjort til stats-eiendom ved uttrykkelig bestemmelse i loven om fiendegods, om at alt «fiendegods» er stats-eiendom.

For det fjerde er de dokumenter og arkiver som tilhørte partiet Nasjonal Samling, og tilknyttede organisasjoner, eller andre selvstendige nazistiske organisasjoner av ulike slag, til dels av «halv-offentlig» karakter som «Sol i arbeid».

Det er eiendomsretten til disse arkivsakene som synes å reise en rekke usikre spørsmål, og hvor det ikke uten videre er gitt at disse kan sies å være offentlig eiendom.

Mesteparten av disse dokumentene ble på mer eller mindre uformell måte beslaglagt av norske myndigheter i mai 1945. I noen tilfeller ble de også ødelagt, når de ikke ble ansett å ha noen betydning som bevis i det pågående rettsoppgjør. I noen tilfelle i form av rene autodaféer.

Den videre behandling av disse dokumentene synes å ha vært både tilfeldig og uformell. Spørsmålet er derfor hvem som eier disse dokumentene i dag. Er det offentlige, dvs. staten, blitt eier, og i tilfelle på hvilket rettsgrunnlag?

Utgangspunktet for vurdering av dette spørsmålet må tas i de ordninger som etter landsvikslovgivningen ble etablert overfor de enkelte NS-organisasjoner, og hvilke avgjørelser som ble truffet av norske myndigheter på grunnlag av denne lovgivningen.

Det var et særkjenne ved den norske landsvikslovgivningen at den ikke ble rettet direkte mot de norske nazistiske organisasjonene i den form at disse ble erklært ulovlige og oppløst, og med tilsvarende lovmessig inndragning av deres eiendom. Det skjedde heller ikke i den

Stor media-oppmerksomhet om «Tom» Quisling-arkiv, som her overrekkes Regjeringsadvokaten til midlertidig oppbevaring 5/9-84. (Foto: William Mikkelsen)

Hvem eier arkivene etter Vidkun Quisling? Etter partiet NS? Etter okkupasjonsmaktens forskjellige organer? Amanuensis i rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen, Trygve Fosnes, orienterer.

form at det ble reist sak mot disse organisasjonene ved domstolene for å få dem erklært ulovlige og oppløst. Denne form ble som kjent anvendt av Nürnbergdomstolen som erklærte en rekke nazistiske organisasjoner som kriminelle og ulovlige, bl.a. SS og herunder hele Waffen SS. Dommen må trolig anses å omfatte alle de ulike «nasjonale» avleggere av SS som den «norske», Germanske SS som derved er den eneste norske nazistiske organisasjon som er erklært kriminell og ulovlig.

Det norske landsviklovgivningsgjøret var etter lovgivningen rettet mot medlemskap i NS og tilknyttede organisasjoner m.v., eller andre handlinger som ble rammet av lovgivningen.

Men selv om landsviklovgivningen ikke ble rettet mot disse organisasjonene i den form at de ble erklært ulovlige og oppløst, så slo den likevel fast at eiendommen til disse organisasjonene skulle «dragast inn til inntekt for statskassa».

Så langt er dette klart. Staten hadde både rett og plikt til å sørge for at eiendommen til NS og tilknyttede organisasjoner ble inndratt «til inntakt for statskassa»... Men i den form og på den måte som var fastsatt i lovgivningen for slik inndragning, dom eller vedtatt forelegg. Det var bare på den måte at staten kunne bli eier.

Men er det gjort når det gjelder disse arkivaliene? Det er og et spørsmål om loven tok sikte på å dekke inndragning av disse arkivsakene som den gang ikke hadde noen som helst økonomisk verdi. Det har de vel heller ikke i dag. De representerer vel bare en idell forskningsmessig interesse, uten økonomisk verdi, da bl.a. kopier vil gjøre samme tjeneste som originalene.

Det faktiske forhold er vel at ingen ofret noen tanke på disse arkivsakene som sådanne da landsviklovgivningen ble utfordret bortsett fra den bevismessige betydning disse kunne ha. Med den uformelle loven har fått synes det derfor som den verken i 1945 eller i dag gir noe grunnlag for staten til å skaffe seg en lovhyemmet eiendomsrett til disse arkivene. I alle fall må det gjøres på den måte som er fastsatt i landsviklovgivningen.

Hadde NS fortsatt som et politisk parti, så ville det i alle fall ha kunnet kreve disse arkivsakene tilbakelevert. Det følger som nevnt av at når straffe- eller inndragningssaken

er endelig avgjort, så skal alt som ikke er inndratt tilbakeleveres rette eier.

Det som kompliserer dette forholdet er at NS og dets tilknyttede organisasjoner må sies å ha gått i oppløsning i 1945. Selv om de formelt ikke har oppløst seg selv, må de trolig sies å ha opphørt som egne organisasjoner og rettssubjekter, med tilsvarende virkning for eiendomsretten. Det er i og for seg ikke noe unormalt at en ideell organisasjon opphører på denne måten, f.eks. et ungdomslag. Men det må da stilles strenge krav til at de kan sies å ha endelig opphørt, og ikke bare gått inn i en «dvaletilstand».

Etter dette er det meget som taler for at disse arkivsakene er eiendoms-løse. Men spørsmålet er heller neppe så enkelt. Det må i denne sammenheng spørres om det kan være etablert noen etterfølgerorganisasjon som kan sies å være fortsettelse av NS, eller i all fall i den form at den kan anses å være berettiget til å være på denne arkivmassen, f.eks. en sammenslutning av tidligere medlemmer som har dette som formål.

Det er ikke uten videre gitt at om en privat ideell organisasjon som har opphørt å eksistere ved at den har gått i en uformell oppløsning ikke kan gjenopplives både under samme eller andre navn, og med virkning i alle fall for arkivsakene til den foregående organisasjon, som kan ha betydning bl.a. for kontinuitetens skyld.

Når det gjelder statens stilling i denne saken så er den neppe så enkel som man kan få inntrykk av.

At staten la beslag på denne arkivmassen i 1945 og har sittet med den uten lovmessig grunnlag i nesten 40 år gir den selvsagt ingen rett. Snarere tvertimot. Dette avskjærer i alle fall adgangen til å vinne eiendomsrett

ved hevd, å gjøre gjeldende at der er såkalte «dereinkvert gods», som uten videre kan tillegnes, og heller ikke at det foreligger såkalt «passivitet» fra eierens side. Det faller heller ikke inn under reglene om nittegods.

Staten blir heller ikke uten videre eier av eiendomslost gods uten at den kan påvise positiv hjemmel i lov.

Men staten kan selvsagt gjøre gjeldende at den etter 40 års besittelse kan sies å ha «usurperet» eiendomsretten. Det er vel bare det at usurpasjon er en atkomst som en rettsstat ikke kan være bekjent av å gjøre gjeldende.

Privat-arkiver er egen eiendom

Partiet NS etterlot mange arkiver, men...

...statens beslag i 1945 betyr ikke rett